

Marija Znika

Zavod za jezik IFF, Zagreb

O ZNAČENJU I OBAVJESNOSTI RIJEČI ZNAČAJKA

U ovom će se radu analizirati riječ *značajka*¹ i njezine eventualne zamjene, i to ne samo s obzirom na njezinu tvorbu i značenje nego i s obzirom na njezinu funkcionalnost u komunikaciji.

1. Zamjena jedne riječi drugom (npr. u lektoriranju tekstova) ozbiljan je i odgovoran posao kojemu u osnovi moraju ležati valjani argumenti. Oni mogu biti npr. gramatičke naravi, tj. izlaziti iz gramatičkih pravila nekoga jezika, ili mogu izlaziti iz komunikacijske svrhovitosti neke riječi, odnosno još šire, iz namjene nekoga teksta. Radi veće obavjesnosti iskaza, mora se voditi računa o tome da riječi što se uvrštavaju u rečenicu budu ne samo gramatički korektne nego da i unose u nju maksimalnu količinu obavijesti da bi vrijednost te obavijesti bila u komunikaciji veća.

Gramatički nekorektne rečenice lako se korigiraju u skladu s važećom gramatičkom normom.

Da bi se postigla veća obavjesnost nekog iskaza, namijenjenog informiranju javnosti,² a time i njegova veća vrijednost za korisnike, nužno je poznavati značenja riječi u iskazu te raspon tih značenja i na osnovi toga mogućnosti distribucije nekih riječi, pa i mogućnosti njihove zamjene kojom drugom riječju iz njihova sinonimskog paradigmatškog niza.

2. Iz semantičke teorije znamo da su potpuni, tzv. čisti³ sinonimi u jeziku veoma rijetki, da su balast u jeziku te da ih se svaki jezik na neki način nastoji riješiti: bilo ograničavanjem područja upotrebe (ograniča-

¹ O riječi *značajka* pisalo se u »Jeziku«. O toj je riječi pisao D. Brozović u broju 3, 1961/62. god. u članku pod naslovom »Poruke o udesu riječi«, i to na str. 68. D. Pavličević pisao je u »Jeziku« br. 5, 1970/71. na str. 153 o riječima »Značaj, značajka i značenje«.

² Ovdje se, uz ostalo, razmatra i vrednuje komunikacijska funkcionalnost iskaza s riječju *značajka* u stilski neobilježenim informativnim tekstovima.

³ Stephen Ullmann, *The Principles of Semantics*, Basil Blackwell, Oxford 1957, njem. prijevod Susanne Koopmann: S. Ullmann, *Grundzüge der Semantik*, Walter de Gruyter and. Co., Berlin 1967, str. 102; A. Martinet, *Linguistik, ein Handbuch*, Metzler, Stuttgart 1973, str. 140.

vanjem distribucije) bilo pridavanjem jednomu od sinonima emotivne⁴ vrijednosti koju drugi nema i sl. Osobito su za komunikaciju neprikladne značenjski preopterećene, »pretovarene« riječi. Takve se riječi, po Ullmannu, gube jer su, zbog svoje semantičke preopterećenosti, manje sposobne za život u jeziku.

U jezicima postoje i dobro funkcioniraju djelomični, nepotpuni ili tzv. pseudosinonimi. Metodom supstitucije, tj. zamjenom riječi u različitim kontekstima utvrđuje se status nekih riječi kao sinonima s obzirom na njihovu priopćajnu i emotivnu vrijednost.⁵ Kad se utvrde razlike u priopćajnoj i emotivnoj vrijednosti, one se, u načelu, mogu potvrditi izborom prikladnih antonima. Zamjenjivanjem sinonima u različitim kontekstima može se utvrditi i mogućnost njihove distribucije, odnosno utvrđuju se kontekstualna ograničenja upotrebi neke sinonimno označene riječi. Ta ograničenja mogu biti priopćajne ili emotivne naravi.

3. Za komunikacijsku svrhovitost mogu biti od neke važnosti i sintaktičke osobine⁶ neke riječi, osobito oznake apstraktno ili konkretno te odnos tih osobina prema osobinama drugih riječi u istoj rečenici, posebno ako se jedna uz drugu uvrštavaju dvije riječi s oznakom apstraktno, a pritom su veoma velika raspona značenja. Tada se, naime, može postaviti pitanje koliko je upotreba takvih riječi svrhovita u komunikaciji. O tome ćemo kasnije progovoriti i na primjeru.

3.1. O sintaktičkim osobinama riječi u rečenici posebno se mora povesti računa pri stvaranju termina jer oni moraju biti jednoznačni, moraju se uvijek moći razumjeti na isti način. Imenice s oznakom apstraktno obično su velika raspona značenja. One »pokrivaju« više toga u izvanjezičnoj stvarnosti tako da, zbog velikog opsega svojega značenja, ostavljaju mogućnost različita razumijevanja. One su tako na svojevrsan način također semantički jako opterećene. Nasuprot tome nužno je da termin, imenujući omeđen i određen isječak izvanjezične stvarnosti, omogući da se saдрžaj termina jednoznačno veže uz jedan posve određen referent. Za termin je stoga, u načelu, neprikladna semantički preopterećena riječ.

⁴ R. Jakobson veli: »Ali iako je izvesno usmerenje (Einstellung) na predmet, izvesna orijentacija prema KONTEKSTU — ukratko, tzv. REFERENCIJALNA, »denotativna«, »kognitivna« funkcija — glavni zadatak brojnih poruka, pažljiv lingvist mora da uzme u obzir i prateće učešće drugih funkcija u takvim porukama.

Takozvana EMOTIVNA ili »ekspresivna« funkcija, usredsređena je na pošiljaoca, ima za svrhu direktno izražavanje govornikovog stava prema onome o čemu govori.« (R. Jakobson, *Lingvistika i poetika*, Nolit, Beograd 1966, str. 290).

Govori se i o denotativnoj i konotativnoj funkciji znaka, odnosno o denotaciji kao »ekstenzionalnoj definiciji« i o konotaciji kao »intenzionalnoj definiciji«. Vidi: A. Martinet, *Linguistik*, str. 255. Usp. i H. A. Gleason, *An Introduction to Descriptive Linguistics*, Revised Ed., Holt, Rinehart and Winston, New York 1961 (prvo izd. 1955), str. 436.

⁵ »Svaki se od njih (sinonima, primj. M. Z.) može, ustvari, analizirati kao da nosi dvije funkcije: jedna (denotacija) nadomješta reči, druga (konotacija) zorno prikazuje emocionalni ton izreke o kojoj se izvještava«. Gleason, str. 437.

⁶ Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, the MIT Press, Cambridge 1965, III. izd. 1970, str. 82.

3.2. Prijeći ćemo sad na konkretan primjer: analizirat ćemo riječ *značajka* da bismo vidjeli kako je ta riječ zastupljena u rječnicima,⁷ a zatim ćemo je promotriti s aspekta gramatičke korektnosti (na tvorbenoj razini) i s obavijesnog aspekta. Proanalizirat ćemo i moguće sinonimne zamjene za tu riječ.

3.2.1. Zastupljenost riječi *značajka* u odabranim rječnicima. U Rječniku JA riječ *značajka* potvrđuje se u dva značenja:

'1. *bitne osobine ili svojstva koga ili čega*'. Tu se još navodi i ovo: »Maretić u Jezičnom savjetniku s. v. *značajka* kaže da riječ nije dobra, pa predlaže mjesto ne stranu riječ *karakteristika*.

2. *kao termin u matematici* (vidi kod *značaj* pod d)«.

U Rečniku SANU navode se za riječ *značajka* ova značenja:

'1.a. *osobina, odlika, crta, obeležje*

b. *značaj, vrednost, važnost*

2. (*u atributskoj službi uz imenice ženskog roda*) *svojstven, karakterističan*'.

U Rečniku MS navode se ova značenja riječi *značajka*: '*osobina, svojstvo, odlika, karakteristika*'.

Rečnik Sinonima donosi pod natuknicom *značajka* uputnicu na riječ *osobina*.

V. Dabac u Tehničkom rječniku prevodi značenja riječi *značajka* tri-ma njemačkim riječima:

— [karakteristična veličina] / Kenngrösse

— [obilježje] / Merkmal

— [svojstvo] / Eigenschaft.

⁷ Redovito su konzultirani ovi rječnici:

Rječnik JA = Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU, Zagreb, 1880 - 1882—
— 1975.

Rječnik MH = Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika, slova A—K, MH, Zagreb 1967.

Rečnik MS = Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, MS, Novi Sad 1967 —
— 1976.

Rečnik SANU = Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika, slova A —
kukutica, Institut za srpskohrvatski jezik, Beograd 1959—1978.

Rečnik sinonima = Miodrag S. Lalević, Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskoga jezika, Beograd 1974.

Povremeno su konzultirani ovi rječnici:

P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU, Zagreb 1971—
— 74.

V. Dabac, Tehnički rječnik, Tehnička knjiga, Zagreb 1970.

B. Klaić, Veliki rječnik stranih riječi, Nakladni zavod MH, Zagreb 1978.

R. Filipović, Englesko-hrvatski rječnik, Zora, Zagreb 1954.

G. Šamšalović, Njemačko-hrvatski rječnik, Zora, Zagreb 1971.

A. Hurm, Njemačko-hrvatski ili srpski rječnik, Školska knjiga, Zagreb 1974.

J. Matešić, Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen, Wiesbaden 1965.

U Skokovu Etimologijskom rječniku nema potvrđene riječi *značajka*. Pod natuknicom *znati* analizira se samo riječ *značaj* ovako: »Odatle (od značiti) apstraktum na *-jaj* (v.) značaj«.

T. Maretić je u svojem Savjetniku,⁸ vidjeli smo, ocijenio da riječ *značajka* nije dobra i predlagao da se zamijeni riječju *karakteristika*.

U Jezičnom savjetniku Matice hrvatske⁹ govori se i o riječi *značajka*, i to pod natuknicom *značaj*, za koju stoji: »Značaj u istočnim krajevima znači 'značenje', 'važnost', a u zapadnim 'karakter'. Ali nijednom od tih značenja tvorba ove riječi ne odgovara, pa ju je bolje izbjegavati. Isto vrijedi i za riječ *značajka* mjesto koje je bolje reći: *karakteristika*, *osobina*, *oznaka*, *obilježje*, *biljega*«.

Objašnjenje iz Jezičnog savjetnika MH upućuje nas na to da u riječi *značajka* postoji nesklad između *izraza* i *sadržaja*, i to je, po Savjetniku, razlog zbog kojega bi riječ *značajka* trebalo zamijeniti kojom drugom riječju iz njezina sinonimskog paradigmatkog niza.

O tvorbi riječi *značajka* nema u citiranim rječnicima podataka. Uzima se da je riječ *značajka* tvorena od riječi *značaj*, i to analoški prema posuđenici *karakteristika*. Današnje naše riječi *karakter* i *karakteristika* internacionalizmi su podrijetlom iz grčkoga (gr. *charaktēr* i *charakteristikós*), koje su preko latinskoga (ili izravno iz grčkoga) preuzete u evropske jezike, pa tako i u naš. Naša riječ *značaj* prijevod je riječi *karakter*. Pri preuzimanju internacionalizama sačuvao se, čini se, ekvivalentan semantički odnos nizova riječi: s jedne strane između *karakter* i izvedenice *karakteristika* te *značaj* i *značajka*, a, s druge strane, između internacionalizma *karakter* i prevedenice *značaj* te između riječi *karakteristika* i *značajka*.

Kako su riječi *karakter* i *karakteristika* potvrđene u našim novijim dvojezičnim i jednojezičnim rječnicima?

U Klajićevu Velikom rječniku stranih riječi (Zagreb 1978) prevodi se grčka riječ *charaktēr* kao 'osobitost, biljeg, znamenje' i daje joj se, uz ostalo, ovo značenje: 'značaj, značajka, obilježje'. U Filipovićevu Englesko-hrvatskom rječniku (Zagreb 1959) opisuje se *Character* kao:

1. *znak, oznaka; biljeg*
2. *slovo, pismo; abeceda; rukopis*
3. *osobina, značajka, značaj; narav, ćud; karakter ...*

U Šamšalovićevu Njemačko-hrvatskom rječniku (Zagreb 1971) za riječ *Character* daju se domaće zamjene: 'značaj, obilježje, osobitost'.

Putanec u Francusko-hrvatskom ili srpskom rječniku (Zagreb 1982) prevodi *caractère* ekvivalentima: 'značaj; ćud; slovo; ... narav, priroda, svojstvo; oznaka, znak, simbol; svojstvo, obilježje, značajka; odlučnost čvrstoća; svojstvo, osebnost; karakter, značaj (i karakteran čovjek) ...'.

⁸ T. Maretić, Hrvatski ili srpski jezični savjetnik, JAZU, Zagreb 1924.

⁹ S. Pavešić i sur., Jezični savjetnik s gramatikom, MH, Zagreb 1971.

Za riječ *karakteristika* stoji u Klaićevu Velikom rječniku stranih riječi:

- '1. podaci o nekome; navođenje bitnih svojstava neke osobe ili predmeta; ocjena (u partiji, vojsci, službi i sl.);
2. značajka, osobina, znak, svojstvo, obilježje uopće ...'.

U Filipovićevu Englesko-hrvatskom rječniku *karakteristika* se opisuje kao 'obilježje, osobina, značajka, karakteristika', a u Hurmovu Njemačko-hrvatskom rječniku (Zagreb 1974) nalazimo pod natuknicom *Charakteristik* ovo: 'karakteristika, opis, prikaz bitnih osobina'.

Putanec prevodi fr. *caractéristique* kao:

- '2. karakteristika, svojstvo, značajka, osobina, obilježje; oznaka, znak; karakteristika, ocjena; karakteristika (u logaritmu)'.

Vidimo da se riječ *značajka* pojavljuje u dvojezičnim rječnicima (uz riječ *značaj* = karakter) i sama i kao ekvivalent za riječ *karakteristika*.

Od naših jednojezičnih rječnika riječ *karakter* potvrđuje AR u ovim značenjima:

'a) slovo, slova Od 16. vijeka.

b) *ćud, narav, značaj*'. — U naše vrijeme po zapadnijim jezicima (nem. karakter, tal. carattere).

Rječnik MH donosi za *karakter*, uz ostalo, i ova značenja:

- '1.a. skup osnovnih, bitnih, stalnih psihičkih osobina koje se očituju, ogledaju u nečijim postupcima; ćud.
 - b. čvrsta, jaka volja, dosljedno i postojano uvjerenje, upornost, nepokolebljivost u ostvarivanju čega.
 - c. lična etika, moral, čestitost.
2. čovjek kao nosilac određenih, obično dobrih osobina'. Isto i RMS.

Po Rečniku SANU *karakter* je:

'1.a. skup bitnih, izrazitih i stalnih moralno-političkih i intelektualnih osobina pojedinca ili zajednice ...

3.a. jasno izražena odlika, bitno svojstvo, obeležje neke stvari ili pojave; priroda, suština.

b. neob. posebna odlika, osobenost, individualnost, originalnost'.

Riječ *karakteristika* nije potvrđena u AR. Rječnik MH daje značenje:

'1.a. istaknuta crta, bitna oznaka nečega; opis karakternih svojstava, isticanje bitnih oznaka, slika karaktera.

b. dokumen(a)t ili izjava o čijoj radnoj i općedruštvenoj aktivnosti'. Slično i RMS. Rečnik SANU opisuje značenje riječi *karakteristika* kao:

'a. izrazito svojstvo nekog bića, predmeta, neke zajednice, pojave i sl., glavno obeležje, bitna odlika.

b. opis bitnih, glavnih svojstava (nekoga, nečega); ocjena (nekoga, nečega), sud (o nekome, nečemu).

v. dokumenat ili nečija izjava o intelektualnim, radnim, stručnim i moralnim kvalitetima, društveno-političkoj angažovanosti i sl. nekog lica (radnika, učenika i dr.).

Vidimo da je značenje riječi *karakteristika* u nas pokazivalo tendenciju sužavanja samo na dokument, što je onda otvaralo prostor za veću upotrebnost i značenjsku ekspanziju njezina sinonima *značajka*. Rečnik Sinonima nema zabilježenu riječ *karakteristika*, a Dabac u Tehničkom rječniku prevodi različita značenja riječi *karakteristika* ovako:

- *Charakteristik; Kenngrösse*
- (*stroja*) prema ponudi / *Angebotskennlinie / der Maschine/*.

4. Da bismo mogli odgovoriti na pitanje da li je riječi *značajka* potrebna zamjena, moramo vidjeti da li je ona tvorbeno korektno načinjena i ako nije, vidjeti zašto nije. Tvorbena nekorektnost može biti jedan od razloga zamjene jedne riječi kojom drugom riječju.

Stjepan Babić u knjizi *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku* (JAZU i Globus, Zagreb 1986) navodi, među ostalim i taj tip tvorbe pa kaže: »Sufiksom *-ka* tvore se imenice od imenica svih rodova i svih sklonidbenih tipova.

Najčešće su tvorbe od imenica m.r. sklonidbenoga tipa *jelen*.

U toj tvorbi veoma je karakteristična raspodjela sufiksa *-ka*. On dolazi prvenstveno na osnove koje završavaju poluotvornim suglasnikom:

-j: *bûržujka, hêrôjka, sâmûrajka, petrôlêjka* (str. 238).

Govoreći dalje o značenju tih izvedenica, Babić veli ovo: »Značenje je izvedenica u velikoj mjeri određeno značenjem osnovne imenice. Osnovne imenice najčešće označuju muško biće pa izvedenice od njih označuju takvo žensko biće« (str. 240).

Iz pravila i navedenih primjera očito je da bi i riječ *značajka*, gledano samo na razini izraza, mogla biti izvedenica od riječi *značaj*, koja završava na *-j*, ali značenje izvedenice *značajka* ne odgovara opisu značenja danom uz taj tip izvedenica: *značajka* nije žensko biće prema muškom biću, a nije ni u onakvu značenjskom odnosu s riječju *značaj* u kakvu je npr. citirana riječ *petrolejka* prema *petrolej*. Naime riječ *petrolejka* definira se u Rečniku MS kao '*svetiljka na petrolej*'. U Rječniku JAZU, a ni u građi za njegove Dopune, riječ *petrolejka* nije potvrđena.

Grupirajući tvorenice sa sufiksom *-ka* prema značenju osnove od koje su tvorene, S. Babić na str. 243 veli ovo: »Od ostalih imenica m. r. izvedenice su relativno rijetke i označuju različite pojmove: životinje... biljke... stvari... ostalo: *brôjka, môrâlka* (nauka o moralu), *ôdbôjka, žalopôjka, znâmênka, značâjka*...«. Po RMH i RMS *brojka* je 'znak za broj, cifra'; po RMS *moralka* je 'nauka o moralu, etika'; *odbojka* 'vrsta sporta...'; *znamenka* 'brojka, cifra' i *žalopojka* 'pesma bola, tugovanka'.

Izostavimo li iz toga popisa riječi *odbojka* i *žalopojka*, kojih se osnove slabo ili nikako ne upotrebljavaju samostalno, te riječi *moralka* koja postoji u navedenu značenju i relativno se rijetko upotrebljava (a osnovna

riječ *moral* prilično je frekventna), ostaju nam za usporedbu, po Babićeju popisu, još *brojka* i *znamenka*, a po Matešiću¹⁰ još i *spojka* koja spada među frekventnije imenice toga tvorbenog tipa. Pri tome je *broj* matematička i gramatička kategorija (Dabac: njem. Zahl), a *brojka* broj napisan cifrom (Dabac: njem. Zahlenzeichen, Ziffer). *Spoj* je mjesto gdje se što spaja (opće značenje, Dabac: Verbindung, Schaltung, Schloss, Kupplung), a *spojka* (samo u terminološkom značenju¹¹ u tehnici) dio motora, Dabac: Kupplung. Riječ *znamenka* Dabac prevodi slično riječi *brojka*:

[brojka] Zahl, Ziffer
[cifra] Ziffer, Zahlenzeichen.

Usporedba pokazuje da su se izvedenice: *brojka*, *spojka*, *znamenka* značenjski suzile i terminologizirale te time donekle udaljile od značenja osnovne riječi. Nasuprot tome riječ *značajka* čuva prvotnu semantičku vezu s riječju *značaj*.

5. Promotrimo li odnos sintaktičkih osobina izvedenicā tipa *značajka*, vidjet ćemo da se uz riječi *buržujska*, *herojska*, *samurajska* mogu staviti oznake:

[+ opće]
[+ brojivo]
[+ živo]
[+ ljudsko]
[+ konkretno].

Uz citiranu riječ *petrolejska* mogu se staviti ove sintaktičke oznake:

[+ opće]
[+ brojivo]
[+ neživo]
[+ ne-ljudsko]
[+ konkretno].

Po sintaktičkim oznakama [+ neživo], [+ ne-ljudsko] već i riječ *petrolejska* odskače od ostalih u citiranom pravilu. Uz riječ *značajka* mogu se staviti ove sintaktičke oznake:

[+ opće]
[+ brojivo]
[+ neživo]
[+ ne-ljudsko]
[+ apstraktno].

Riječ *značajka* razlikuje se od osnovne, najbrojnije grupe izvedenica tipa *buržujska* osobinama [+ neživo], [+ ne-ljudsko] i [+ apstraktno],

¹⁰ J. Matešić, Rückläufiges Wörterbuch.

¹¹ I u sportu, po RMS, 'navalni igrač sportske momčadi uz centarfora'.

dakle trima od pet mogućih i za taj tvorbeni tip bitnih sintaktičkih osobina.

I značenjski odnos riječi *značajka* prema riječi *značaj* i različitost njezinih sintaktičkih osobina u odnosu na ostale imenice istoga tvorbenog tipa upućuju nas na to da riječ *značajka* nije dobro tvorena riječ. To je jedan niz razloga koji nam sugerira da bi tu riječ valjalo zamijeniti kojom drugom riječju.

6. Razmotrit ćemo sada i *opseg značenja* riječi *značajka* i njezinih mogućih zamjena. Iza toga promotrit ćemo je s gledišta njezine obavjesnosti kad uz nju stoje riječi drugačijih ili istih sintaktičkih oznaka i većeg ili manjeg značenjskog opsega.

6.1. Već nas i neke sintaktičke osobine riječi *značajka* ([+opće], [+apstraktno]) upućuju na to da opseg značenja riječi *značajka* mora biti velik, a na to upućuju i brojni sinonimi kojima se definira značenje te riječi. To su npr.: *osobina, odlika, crta, obilježje, svojstvo, karakteristika; značaj, vrijednost, važnost*. Popis bi se mogao proširiti i ovim riječima: *biljeg, oznaka, osobitost; znak, posebnost*.

Svaka od navedenih riječi sinonimskog paradigmatškog niza užeg je opsega značenja od riječi *značajka*. Svaka od njih zamjenjuje dio značenja riječi *značajka*, što upućuje na zaključak da im je *značajka* po opsegu svojega značenja nadređena.¹² Izuzetak je tu jedino riječ *karakteristika* koja ima približno isti opseg značenja kao i riječ *značajka*.

Razmotrit ćemo sada značenje svakog od mogućih sinonima riječi *značajka* da bismo mogli donijeti utemeljen sud o svrhovitosti upotrebe riječi *značajka* ili o njezinoj, eventualno, nužnoj zamjeni u određenim kontekstima.

Riječ *osobina* definira se u AR kao:

b) *svojstvo, znak, obilježje, kojim se tko ili što razlikuje od drugoga*. Rečnik MS tumači riječ *osobina* kao *svojstvo, znak, obilježje kojim se ko ili što razlikuje od drugih, karakteristična crta*. Rečnik sinonima navodi da je riječ *osobina* 'ono čime se jedna stvar izdvaja od drugih, sličnih ili različitih, što je samo njeno, što je karakteriše, obeležava, označava, po čemu je baš takva i ne drukčija'.

Riječ *odlika*¹ potvrđena je u AR u drugačijim značenjima. RMS definira je kao 'ono čime se neko ili nešto izdvaja, ističe, karakteristična osobina; pozitivna osobina'. U Rečniku sinonima upućuje se pod riječju *odlika* na riječ *beleg 1, osobina*.

Riječ *crta* potvrđena je u AR: a) 'u pravom smislu'. U Rečniku MH navodi se kao četvrto, preneseno značenje riječi *crta* 'ono što je izrazito, obilježje, osobina, posebnost'. Slično i RMS: 'ono što je izrazito, obeležje, osobina, osobenost'.

Riječ *obilježje* potvrđuje AR. Značenje pod *a*. upućuje na *biljeg* pod 3. U RMS, točka 3.a., navodi se za *obilježje* značenje 'bitna odlika,

¹² Odnosno one su u hiponimijskom odnosu prema riječi *značajka*, dakle u odnosu inkluzije.

karakteristika'. Rečnik sinonima tumači obeležje kao 'kakav znak kojim se što obeležava, označava da se razlikuje od drugih iste vrste'.

Riječ *svojstvo*¹³ znači po AR 'osobina', s uputom na rus. *свойство*, a po RMS to je 'ono što je (kome, čemu) svojstveno, obeležje, odlika nečega'. Rečnik sinonima navodi za *svojstvo* značenje 'čud, kakvoća, osobina'.

Navest ćemo i značenja još nekih mogućih zamjena riječi značajka.

Biljeg. Za tu riječ donosi AR u točki 3. ova značenja: 'po čemu se u opće može što poznati, od drugoga razlikovati: a) tjelesno što. aa) što se sa svake strane može vidjeti, ili pobliže neodređeno, signum. bb) što je pričinilo za što drugo, kao kad je s *nim* sraslo ili na *ñemu* urezano, upisano, namazano itd. signum, nota, macula, stigma, vestigium. — tako i kad gdje ostane od čega što po čemu se poznaje da je ondje bilo, kao trag od čega, kao rana ili rane trag i drugo tako što. — *biļeg* koji priina kao naprijed, uzima se i u prenesenom smislu za *umno* što. Rječnik MH za *biļeg* donosi značenje pod 1. 'znak, oznaka, obilježje, karakteristika'. Slično i RMS. Rečnik SANU potvrđuje riječ *beleg* prvo u značenju 'znak po kome se neko ili nešto raspoznaje', a pod 2. *fig. v.* navodi 'obeležje, oznaka, odlika, karakteristika'. Rečnik sinonima s.v. *beleg(a)* donosi ove sinonime: 'predznak, znamenje, znak, predskazanje, obeležje i obilježje, oznaka, odlika, prilika; modrica, mladež, nišan...'

Riječ *oznaka* tumači se u AR kao 'nom. act. prema glag. označiti: »Između rječnika samo u Šulekovu zn. naz. (Charakteristik...)«. U RMS za oznaku stoji ovo: '1.a. znak, obeležje po kome se neko ili nešto raspoznaje... 2. odlika; karakteristika'. Sinonimni rečnik upućuje riječ *oznaka* na 'beleg 1, obeležje, znak'.

Za riječ *osobitost* stoji u AR: 'svojstvo onoga što je osobito a) svojstvo; — b) pojedinost; — c) važnost'. U RMS opisuje se osobitost kao 'svojstvo onoga što je osobito, što se posebno ističe, izvanredna vrednost, izvrsnost', a u Rečniku sinonima upućuje se od riječi *osobitost* na riječi *izvrsnost, osobina*.

Riječ *znak* tumači se u AR kao '*biļega, oznaka, znameñe, po čemu se što može objaviti, saznati, raspoznati, zaključiti... a) znak je što konkretno, kakav predmet, — b) kao obilježje države, vjerske zajednice ili čeladeta, — c) kao biļega, po čemu se uopće može što poznati ili saznati.*' Po Rečniku MS *znak* je 'ono po čemu se neko ili nešto raspoznaje ili po čemu se razlikuje od drugog; ono što pokazuje nečiji položaj, čin... crta, oznaka, odlika, karakteristika; dokaz'. U Rečniku SANU *znak* je 'oznaka, obeležje, odlika, osobina, crta, karakteristika'. U Rečniku sinonima navodi se da su *znak, oznaka, znamen, znamenje* »istog korena i sličnog smisla — ono po čemu se nešto ili neko zna, poznaje, može raspoznati«. Dalje se kao moguće zamjene navode riječi: »predznak, beleg, oznaka, obeležje«.

¹³ R. Simeon, Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, MH, Zagreb 1969. Pod riječju *o d n o s a n* navodi: »*odnosni pridjev* pridjev koji označuje svojstvo (oznaku, obilježje) predmeta s obzirom na druge...«.

Riječ *posebnost* potvrđuje AR kao 'svojstvo onoga, što je posebno... a) osobina; — pojedinost'. U RMS definira se posebnost kao 'svojstvo ili osobina onoga što je posebno'.

6.2. Kad se usporede tumačenja dana za riječi koje se predlažu kao mogući sinonimi riječi *značajka*, uočava se da se najčešće navode ove riječi (grupirane po čestoti):

obilježje, oznaka	5 puta
odlika, osobina	4 puta
karakteristika, biljeg	3 puta
svojstvo, crta, znak	2 puta.

I taj podatak može upućivati na moguće zamjene za riječ *značajka*.

7. Analiza mogućih zamjena za riječ *značajka* pokazuje da gotovo nijedan sinonim nije opsegom značenja jednak toj riječi, što istodobno znači da gotovo nijedan nije semantički preopterećen kao riječ *značajka*. Krenimo redom. Promotrimo te riječi i s aspekta njihove stilske obilježnosti ili neobilježenosti.

Riječi *obilježje* i *oznaka* opsegom svojega značenja pokrivaju dio značenja riječi *značajka*. One su dakle manjeg značenjskog opsega, ali su stilski neutralne, i to im je prednost. Mogu se vezivati i uz riječi s oznakom [+ živo] i [+ neživo].

Riječ *osobina* izvedenica je od *osoba*, pa je logično očekivati da se ona vezuje uz osobe. Njome se kazuje nešto o čemu, a pritom to nešto nije unaprijed određeno kao pozitivno ili negativno. Ako se prihvati da se *osobina*, zbog sintaktičke oznake [+ ljudsko], vezuje uz ljude, onda je time sužena mogućnost njezine upotrebe samo na nešto u vezi s ljudima.

Odlika se opisuje i kao pozitivna osobina nečega, pa joj to djelomice sužava polje upotrebe.

Riječ *svojstvo* posuđenica je iz ruskoga pa bi se mogla zamijeniti kojom od domaćih riječi. Ako se već upotrebljava, bilo bi dobro da se vezuje uz predmete, stvari, dakle uz nešto s oznakom [+ neživo], te da tako bude u dopunskoj razdiobi s riječju *osobina*.

Riječ *crta* svojim prenesenim značenjem može izraziti dio značenja riječi *značajka*.

Time je iz popisa sinonima, kojima se u rječnicima definira riječ *značajka*, ostala, uz još moguće sinonime *biljeg* i *znak*, samo riječ *karakteristika*.

Riječ *biljeg* mogla bi opsegom svojega značenja pokriti velik dio značenja riječi *značajka*. Ona bi, po AR, mogla prenesenim značenjem označavati i štogod s oznakom [+ apstraktno].

Riječ *znak* može neprenesenim značenjem označavati i štogod s oznakom [+ apstraktno].

Rijek *karakteristika* može, i opsegom značenja i stilskom neobilježenosti, pokriti sva značenja riječi *značajka*. Istina, i ta je riječ internacionalizam, stara posuđenica.

8. Pogledajmo sada potvrđene primjere s riječju *značajka* da bismo vidjeli neke od mogućih konteksta u kojima ta riječ dolazi.

Građa za Rječnik MH pokazuje da se ta riječ upotrebljava u književnosti. Nalazimo je u Josipa Kozarca:

Tu duševnu značajku ... opazi i oćuti svaki čovjek prije i lakše nego ma koje tjelesno svojstvo ...

Među svjetlom i tminom (1891), str. 23

i Josipa Kosora:

Uz to je bila još jedna osobita značajka u toga mračnog čovjeka.

Izabrane pripovijesti, izd. iz 1950, str. 122.

Značajka dolazi na više mjesta u »antologiji filozofskih tekstova« (autori: V. Filipović i B. Bošnjak) iz 1954. godine:

To stvaranje i uništavanje ideja s punim pravom daje duhu značajku aktivnosti.

str. 207

Značajka te inteligencije je prirodno nepoimanje života.

str. 356

U najnovijem izdanju Enciklopedije Jugoslavije u sv. V. na str. 228, Zagreb 1988. nalazimo riječ *značajka* u ovim primjerima:

Taj pojas ima značajke analogne zavali ...

Iseljivanje je temeljna socijalna značajka kraja.

Autor tekstova je I. Roglić. A u sličnu tekstu, primljenu za RAD JAZU, stoji: »Pa ipak se mineralna asocijacija tih lesnih naslaga odlikuje naročitim obilježjima koja su uvjetovana eolskim transportom materijala...«¹⁴ To pokazuje da je u istom ili sličnom kontekstu moguća zamjena riječi *značajka* riječju *obilježje*, a da se ne umanjuje informativnost teksta.

U *Vjesniku* od 16. 1. 1988. stoji na str. 12 ovo:

U biologiji se sposobnost samoregulacije zove homeostaza, a značajka je svih živih bića.

Naišli smo i na potvrdu iz »Jezika«, god. 6, str. 25, autor je Zvonimir Kuhar:

Značajke odlomaka dužega štiva izrazili smo jednostavnim rečenicama ...

8.1. Ni u jednom od primjera riječ *značajka* ne stoji sama, uz nju su atributi (*šahiranja, duševna, čovjeka, aktivnosti, inteligencije, živih bića, kraja, odlomaka*) ili atributna rečenica (*koje su analogne zavali*) svedena na svoje sadržajno nezalihosne dijelove (*analogne zavali*). Ti su atributi

¹⁴ Autorica je Rozalija Mutić, naslov teksta je: Dravska potolina (geološka analiza istočne Slavonije). Na primjer me upozorio dr. M. Delić, na čemu mu zahvaljujem.

semantički obavezni uz riječ značajka radi sužavanja njezina značenja. Kao što pokazuju citirani primjeri, uz riječ *značajka* uvrštene su u funkciji atributa i riječi s oznakom [+ apstraktno] i riječi s oznakom [+ konkretno]. Sve su one semantički prozirnije od spomenute *značajke*, pa sužavajući joj značenje, osmišljaju cijele iskaze u kojima su.

8.2. Riječ *značajka*, kad stoji bez atributa, zbog širine svojega značenja, ponaša se kao semantički ispražnjena,¹⁵ a semantičku puninu daje joj atribut. Ako je bez atributa uvrstimo u rečenicu, ne daje ona smisla jer je širina njezina značenja u obrnutom razmjeru s količinom semantičke obavijesti koju ona nosi. Ako se uz nju uvrsti atribut, onda glavninu semantičke obavijesti nosi semantički obavezan¹⁶ atribut. *Značajka* je pritom sintaktički pretežitija, ona otvara mjesto u rečenici za jedan semantički obavezan atribut, a semantički bi trebala biti pretežitija, teža, odnosno semantički obavjesnija ona riječ koja se uvrštava kao atribut.

Dok se kao atributi uz riječ *značajka* uvrštavaju riječi užeg značenja od nje same, dotle su takvi iskazi obavjesni. Ako se kao atribut uz *značajka* uvrsti riječ šireg značenja od nje same, onda takvi izrazi postaju slabo obavjesni iako je formalan uvjet (da uz riječ značajka mora doći semantički obavezan atribut) zadovoljen. Uvrštavanjem nekih formalno adekvatnih atributa može se obavjesnost iskaza samo prividno povećati. Evo primjera:

Značajke vremena nisu se ni danas bitno promijenile.

RTZ, siječanj 1989.

Ta je rečenica formalno korektna, ali je slabo obavjesna i stoga neprimjerena informativnim TV emisijama koje, kao što im i atributska odrednica kaže, treba da gledateljima pruže obavijest, pa i obavijest o vremenu u meteorološkom smislu.

9. U anketi što sam je provela među lektorima u Zavodu za jezik o upotrebi riječi *značajka* pokazalo se da je od 12 lektora koji su odgovorili na pitanje iz anketnog listića za zamjenu riječi *značajka* kojom drugom riječju iz njezina sinonimskog paradigmatskog niza bilo devet, a protiv tri anketirana lektora. Kao razloge za zamjenu navodilo se da je ta riječ nepotreban i nerazumljiv neologizam, da ima preširoko značenje te da je ono stoga neuhvatljivo. da je zbog širine značenja semantički prazna. Protiv zamjene te riječi navode se ovi argumenti: da se ta riječ, istina, djelomično poklapa sa svojim sinonimima, ali da je upravo stoga treba ostaviti, da je svaka riječ na pravomu mjestu dobra. Međutim, kad je uz *značajka* kao atribut u primjeru bila uvrštena riječ sa sintaktičkom oznakom [+ neživo], onda je deset anketiranih kao zamjenu predložilo riječi *svojstvo* ili *oznaka*, npr.:

značajka stroja > svojstvo stroja.

¹⁵ M. Znika, Odnos atribucije i predikacije, HFD, Zagreb 1986, str. 86—88.

¹⁶ Ibidem, str. 107 i d.

9.1. Neprikladnost riječi velika opsega značenja za terminološku upotrebu, ovdje riječi *značajka*, osjetili su i anketirani lektori, pa su umjesto riječi *značajka*, za terminološku upotrebu, predložili drugi niz sinonima koji bi, misle oni, mogao preciznije izraziti djelomično izmijenjeno i svakako uže značenje riječi *značajka*, kad ona zapravo može značiti 'konstanta', kao u terminu *Nusseltova značajka* (u tehničar u vezi s potresima). Kao zamjene za riječ *značajka* u toj funkciji predlažu se riječi: *veličina*, *broj*,¹⁷ *oznaka*, *konstanta*.

ZAKLJUČCI

1. Riječ *značajka* izvedenica je (i to analoška prema internacionalizmu karakteristika) od riječi *značaj*, a *značaj* je prijevod internacionalizma *karakter*. *Značajka* je zapravo djelomičan tvorbeni kalk prema *karakteristika*. (Potpun bi kalk bio značajistika.) Stoga ona odražava značenjske odnose kakvi postoje između riječi *karakter* i *karakteristika* koje su u evropske jezike preuzete iz grčkoga. Riječ *značajka*, gledano s aspekta našega jezika, nije adekvatna tvorenicu jer ne odražava ono značenje koje bi po tvorbenom obrascu u kojemu se našla trebala izražavati: nije ženska osoba prema muškoj osobi, već joj se samo može pripisati ženski rod, ali ne i osobnost (a nije se ni značenjski udaljila ni osamostalila u terminološkoj upotrebi kao npr. riječ *spojka*). Riječi *značajka* ne mogu se dakle pripisati čak tri od, za taj tvorbeni tip pet bitnih sintaktičkih oznaka koje imaju druge tvorenice toga tipa. Naime, riječ *značajka* nema sintaktičke oznake:

[+ živo]	već ima oznake:	[+ neživo]
[+ ljudsko]		[+ ne-ljudsko]
[+ konkretno]		[+ apstraktno].

2. Riječ *značajka* velika je značenjskog opsega i stoga semantički preopterećena, tako da se stvara dojam da je semantički prazna: znači toliko toga pa kao da ne znači ništa. Jer, ako nešto može značiti mnogo toga i ako je mnogo toga moguće i pretkazivo, ako se očekuje, onda izbor toga nosi malu količinu obavijesti jer uklanja malo neizvjesnosti. Tek ako se nešto ne očekuje, kad nije pretkazivo, a pojavi se, onda je to vrlo obavijesno. Iz statusa semantičke preopterećenosti riječi *značajka* nužno izlazi da se uvrštavanjem te riječi u rečenicu slabo povećava obavjesnost neke rečenice. Obavjesnost iskaza s tom riječju donekle se povećava uvrštavanjem uz nju semantički obaveznog atributa (što pokazuje svojevrsnu semantičku defektnost analizirane riječi), npr.:

značajka klime
čovjekova značajka itd.

¹⁷ U Dapca se, uz ostalo, nalaze i: Ludolfov broj, Reynoldsov broj, Poissonov broj, Avogadrov broj i prevode na njemački kao: Ludolfsche Zahl, Reynoldssche Zahl, ali Poissonsche Konstante, Avogadrosche Konstante i Avogadrosche Zahl.

Ima naravno i drugih imenica uz koje je atribut semantički obavezan,¹⁸ koje se dakle zbog širine svojega značenja također ponašaju kao semantički prazne, semantički defektne, ali za njih ili uopće nemamo ili nemamo toliko sinonimskih zamjena kao za riječ *značajka*. Takve su npr.: ove imenice:

svijet	vrijeme
priroda	način
stvar	itd.

Radi veće obavjesnosti iskazā s riječju *značajka* držimo da bi riječ *značajka* u značenju *obilježje*, *oznaka*, *karakteristika* valjalo zamijeniti kojom drugom riječju iz njezina sinonimskog paradigmatškog niza. Svaka od riječi iz toga niza užeg je značenja od riječi *značajka* i time automatski obavjesnija jer se na nju kao na jezičnu jedinicu preslikava manji odsječak nejezične stvarnosti nego na riječ *značajka*. Kao moguću zamjenu za riječ *značajka*, neterminološki upotrijebljenu, u stilski neobilježenom informativnom tekstu, predlažemo, ovisno o kontekstima, ove riječi:

obilježje, *oznaka*, *znak*, *biljeg*, *osobina*, *svojstvo*, *odlika*, *crtā*.

Tako npr.:

obilježja klime
osobine čovjeka
obilježja krša
tvornička obilježja, karakteristika stroja ...

3. Riječ *značajka* dolazi i u terminološkoj upotrebi, i to u donekle izmijenjenu i suženijem značenju, pa znači '(stalna) veličina, (isti, određen) broj, (stalna) oznaka', dakle, 'konstanta'. To su ujedno i neke od mogućih sinonimskih zamjena za riječ *značajka* u terminološkoj upotrebi.

4. Budući da je frekvencija riječi *značaj*, od koje je *značajka* izvedena, u značenju 'karakter' (primjer: *čovjek plemenita značaja*) danas već vrlo mala i da je pretežno upotrebljavaju još samo starije generacije te da se k tomu riječ *značaj* upotrebljava, kao u srpskoj književnosti,¹⁹ umjesto riječi *značenje* i *važnost*, postaje *značaj* pomalo semantički neprozirna, a onda i izvedenica *značajka*, pa bi i riječ *značaj* i riječ *značajka* valjalo ostaviti za upotrebu u stilski obilježenim tekstovima, tj. kao stilsku rezervu uz riječi *karakter* i *karakteristika*.

5. Pragmalingvistički razlozi i neadekvatna tvorba, vidjeli smo, ukazuju na to da riječ *značajka* nije prikladna za učinkovitu komunikaciju,²⁰ te da bi je u stilski neobilježenoj upotrebi, bilo bolje zamijeniti kojim od sinonima iz njezina sinonimskog paradigmatškog niza.

¹⁸ M. Znika, Odnos atribucije i predikacije, str. 107 i d.

¹⁹ D. Brozović, l. c.

²⁰ To sam i napisala u tekstu *Za obavjesnost i gramatičku pravilnost*. Jezik, god. 35, br. 1, str. 17—20.

ZUSAMMENFASSUNG

ÜBER DIE BEDEUTUNG UND INFORMATION DES WORTES ZNAČAJKA

Im Artikel wird die Bedeutung des Wortes *značajka* vom Standpunkt der Wortbildung und des Funktionierens in der Kommunikation aus analysiert.

Man stellt fest, dass dieses Wort eine unvollkommene kroatische Lehnübersetzung zu Charakteristika ist. Es widerspiegelt nicht jene Bedeutung, die sie der Wortbildungsmuster nach haben müsste, was auch aus ihren syntaktischen Merkmalen ersichtlich ist.

Dieses Wort ist semantisch 'überlastet', d.h. sie bedeutet viel und deswegen bringt ihr Einreihen in einen Satz sehr wenig Information. Um informativer zu werden, verlangt es ein *semantisch obligates* Attribut bei sich.

Aus all diesen Gründen schlagen wir eine Reihe von Synonymen vor, die alle in einer untergeordneten Beziehung zu *značajka* stehen.

Nach der Bedeutungsanalyse eines jeden Synonyms ergibt sich, dass das Wort *značajka* im nichtterminologischen Gebrauch durch die Wörter *obilježje*, *oznaka*, *znak*, *biljeg*, *osobina*, *svojstvo*, *odlika*, *crta* ersetzbar ist. Im terminologischen Gebrauch stehen uns die Wörter (*stalna*) *veličina*, *broj*, *oznaka*, *konstanta* zur Verfügung.

Wir schlagen vor, das Wort *značajka* im allgemeinen Gebrauch als eine stilistische Reserve neben den Wörtern *obilježje*, *oznaka*, *znak*, *biljeg*, *svojstvo*, *odlika*, *crta* und *karakteristika* zu nutzen.